

TREI

Noi, cei care ne
luptăm cu Dumnezeu

PERCEPȚII ALE DIVINITĂȚII

JORDAN B. PETERSON

Traducere din limba engleză de Constantin Dumitru-Palcus

*În memoria mamei mele recent decedate, Beverley Ann
Peterson, care, asemenea nouă, tuturor, s-a luptat cu
Dumnezeu (cel mai adesea într-un mod fericit).*

Cuprins

<i>Frontispiciu: Consolare cadaverică</i>	11
<i>Prefigurare: Un murmur ușor și dulce</i>	15
1. LA ÎNCEPUT	33
1.1. Dumnezeu ca spirit creator	33
1.2. Spiritul omului, așezat în locul cel mai înalt	39
1.3. Realul și reprezentarea sa	43
1.4. Eva din Adam	54
1.5. După chipul lui Dumnezeu	59
2. ADAM, EVA, MÂNDRIA, CONȘTIINȚA DE SINE ȘI CĂDEREA	71
2.1. Chipul lui Dumnezeu în grădina eternă	71
2.2. Mândrie versus ordine morală sacră	75
2.3. Incompletitudinea lui Adam și sosirea Evei	82
2.4. Păcatele eterne ale lui Adam și ale Evei	86
2.5. Șarpele etern	91
2.6. Suferința goliciunii ca rod al păcatului	96
2.7. Pierderea Paradisului și sabia în flăcări	107
3. CAIN, ABEL ȘI SACRIFICIUL	121
3.1. Identitatea dintre sacrificiu și trudă	121
3.2. Frații ostili ai binelui și răului	130
3.3. Structura sacră a politicului	136
3.4. Păstorul cel bun ca lider arhetipal	139
3.5. Jertfa plăcută lui Dumnezeu	145

3.6. Posedați creativ de spiritul resentimentului	149
3.7. Smerenie și credință versus trufie, disperare și mânie răzbunătoare	162
3.8. Fratricid, apoi mai rău	173
4. NOE: DUMNEZEU, CA ÎNDEMN LA PREGĂTIRE	189
4.1. Uriași pe pământ	189
4.2. Păcatul și întoarcerea haosului	191
4.3. Salvarea adusă de înțelepți și restabilirea lumii	197
4.4. Fiul necredincios condamnat la sclavie	215
5. TURNUL BABEL: DUMNEZEU, ÎMPOTRIVA TIRANIEI ȘI TRUFIEI	221
5.1. Lucifer și meșterii	221
5.2. Din nou despre trufie și cădere: coborârea în iad	239
5.3. Incapacitatea de a ne înțelege unul pe celălalt	247
5.4. Dumnezeu — sau ce altceva?	256
6. AVRAAM: DUMNEZEU, O CHEMARE LA AVENTURA SPIRITUALĂ	269
6.1. Pune-te în mișcare!	269
6.2. Diavolul la răscruce de drumuri	290
6.3. Viața ca separare sacrificială	294
6.4. Sex și parazitism	298
6.5. Sacrificiul și transformarea identității: Avram, Sarai și Iacov	307
6.6. Cu îngerii în abis	321
6.7. Apogeul sacrificiului	335
7. MOISE I: DUMNEZEU, CA SPIRIT ÎNFRICOȘĂTOR AL LIBERTĂȚII	345
7.1. Evreii: sclavi și vizitatori nepoftiți	345
7.2. Rugul în flăcări ca revelație a ființei și devenirii	350
7.3. Întoarcerea la împărăția tiranică	364
7.4. Înapoi în ținutul încăpățânării	372
7.5. Interregnul inevitabil al haosului și al spiritului călăuzitor	384

7.6. Statul bazat pe principiul subsidiarității: o alternativă la tiranie și sclavie	400
7.7. Poruncile ca revelație explicită a cutumei	410
8. MOISE II: HEDONISM ȘI TENTAȚIE INFANTILĂ	427
8.1. Materialism și celebrare orgiastică	427
8.2. Restabilirea disperată a legământului	432
9. IONA ȘI ABISUL ETERN	485
9.1. Iona se căiește pentru virtutea sa	507
CONCLUZIE	513
<i>Note</i>	525

Consolare cadaverică

Nu, consolare cadaverică, Disperare, eu nu mă voi ospăta din tine;
Și nu voi deznoda, oricât de slabe ar fi, aceste fire de om
Din mine sau, atât de ostenit, a plânge *nu voi mai putea*. Eu pot,
Pot, sper, ceva, odată cu dorința și nu aleg să nu fiu.

Dar vai, tu cea năprasnică, de ce vrei să-ți zgudui aspru asupra-mi
Piciorul drept cel ce strivește lumea; să-ți lași laba de leu împotriva
mea? să-mi pândești

Cu ochi întunecați, înfometați oasele ostenite? Să te stârnești,
În fuior de furtună, cu mine chircit acolo, cu mine înnebunit să
fug de tine când vii?

De ce? Ca să-mi zboare pleava, ca să mi se așeze grâul, curat și spă-
lat.

Nu, în toată truda, în toată această legătură, căci (se pare) nuiaua
am sărutat,

Sau mai degrabă mâna, vezi, inima mea a sorbit putere, a furat
bucurie, a râs, a aclamat.

Dar pe cine să aclame? Eroul al căror fapte în ceruri m-au azvârlit
aici, în picioare călcat

Pe mine? Sau pe mine care s-a luptat cu el? Cu care? Este câte un
fiecare? În noaptea aceea, în anul acela,

Cu negura isprăvită, eu nemernicul ședeam să mă înfrunt (Dumnezeule!)
cu Dumnezeul meu.

Variante de lucru pentru ultimul vers:

În isprăvita negură, pe care eu nemernicul am înfruntat-o, m-am
încleștat cu Dumnezeu.

Isprăvit fiind, știu că eu nemernicul m-am înfruntat, m-am încleștat, Dumnezeule.

Fiind isprăvit, știu că eu nemernicul m-am înfruntat, m-am încleștat cu Dumnezeu.

În negură, chiar isprăvită, eu nemernicul în înfruntare-s încleștat.

—*Gerald Manley Hopkins (1885)*

Istoria Ființelor supreme de structură cerească are o importanță capitală pentru cine dorește să înțeleagă istoria religioasă a omenirii. Departe de noi intenția de a o relata aici, în câteva pagini. Trebuie totuși să amintim un lucru care ni se pare esențial, și anume că Ființele supreme de structură cerească tind să dispară din cult, „îndepărtându-se“ de oameni și retrăgându-se în Cer, unde devin *dei otiosi*. Ca și cum zeii, după ce au creat Cosmosul, viața și omul, s-ar simți cuprinși de un soi de „oboseală“, ca și cum uriașa lucrare a Creației i-ar fi vlăguit. Se retrag deci în Cer...²

—Mircea Eliade, *Sacrul și profanul*

Prefigurare: Un murmur ușor și dulce

Ne începem călătoria, lupta noastră cu Dumnezeu, cu o poveste unică. Este una care prezintă o idee remarcabil de importantă, în forma dramatică tipică narațiunilor biblice, o idee care ne poate ajuta să înțelegem de ce ar trebui să explorăm aceste povești străvechi din ce în ce mai des date uitării. Este povestea profetului Ilie, cunoscut și ca Elias, și oferă una dintre caracterizările sau definițiile fundamentale ale lui Dumnezeu. Profetul în cauză a trăit în vremea regelui Ahab și a soției sale, Izabela, în secolul al IX-lea î.H. Deși povestea sa este una scurtă, Ilie se remarcă printre profeți din două motive: plecarea sa stranie de pe pământ și apariția sa mult mai târziu, alături de Moise și Iisus din Nazaret, pe vârful Muntelui Tabor, în timpul Transfigurării (Schimbării la Față), când Iisus și-a dezvăluit identitatea divină discipolilor săi (*Matei 17:1-9; Marcu 9:2-8 și Luca 9:28-37*). Acest termen, *transfigurare*, a fost folosit de traducătorii latini ai textului original grecesc, care s-au referit la acest eveniment prin cuvântul *metamorphoō*, folosindu-se de conotațiile sale de transformare calitativă a omizii în fluture. Ființele umane cresc și se dezvoltă pe măsură ce se maturizează (presupunând că se maturizează) într-un mod aproape la fel de radical precum insecta înaripată. După cum notează apostolul Pavel în *1 Corinteni 13:11*: „Când eram copil, vorbeam ca un copil, simțeam ca un copil; judecam ca un copil; dar când m-am făcut bărbat, am lepădat cele ale copilului“.* Astfel, e cât se poate de relevant

* Când nu este indicat altfel, citatele biblice sunt din ediția recunoscută de BOR, adică *Biblia sau Sfânta Scriptură*, București: Editura Institutului Biblic și de

faptul că termenul grecesc *psyche* (ψυχή), rădăcina din care provine termenul *psihologie*, semnificativ pentru spiritul sau sufletul uman, înseamnă literalmente fluture.

Oricât de profundă ar fi această legătură între suflet și fluture, nu este singurul motiv pentru comparație. Fluturii sunt, de asemenea, capabili de performanțe uimitoare în materie de navigație. Acest lucru este aproape miraculos, având în vedere fragilitatea și inteligența lor presupus limitată. Prin această capacitate de navigație și, poate, prin scurtimea vieții și restricțiile la care sunt supuși, fluturii sunt asemănători ființelor umane, care au călătorit de la punctul lor african de origine până în fiecare colț al planetei, oricât de îndepărtat și neospitalier va fi fost. Insectele cu aripioare vapoaze sunt, de asemenea, frumoase, excepțional de simetrice și remarcabile prin capacitatea lor de a sesiza această frumusețe și simetrie când își caută parteneri pentru reproducere. Ele pot detecta cu o precizie uimitoare abaterile în ce privește ambele caracteristici. Ceea ce relevă o capacitate ridicată de judecată în raport cu idealul — iată încă o capacitate pe care insecta perfect concepută o împărtășește cu psihicul uman. Ce treabă au toate acestea cu relatarea noastră despre profetul Ilie și cu înțelegerea vieții? Modul în care a murit și apariția sa ulterioară în compania lui Hristos transfigurat sunt ambele reprezentative sau simbolice pentru capacitatea psihicului de transmutare calitativă și revoluționară.

Aflăm din *4 Regi* 2:2 că Ilie a fost înălțat cu trupul la cer în timp ce era încă în viață, un privilegiu pe care *Vechiul Testament* îl mai acordă doar profetului Enoh (*Facerea* 5:24). Desigur, e bine știut în tradiția creștină că Iisus s-a înălțat la cer, într-un mod similar, după învierea sa (*Luca* 24:50-53; *Fapte* 1:9-11). O mare parte a creștinătății acceptă,

Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1982. Dat fiind că autorul folosește mai multe traduceri în engleză ale *Bibliei*, pentru a sublinia diverse nuanțe și sensuri ale textului, și în traducerea de față s-au folosit, după caz, traduceri alternative, și anume: *Biblia. Ediția Sfântului Sinod*, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1914; *Biblia*, tradusă de D. Cornilescu, București, Societatea Evanghelică Română, 1921; *Biblia*, tradusă de Vasile Radu și Gala Galaction, București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1939; *Biblia*, Noua Traducere Românească (NTR), 2007, Biblica, Inc. (accesibilă la stepbible.org); *Septuaginta 1 (Geneza, Exodul, Leviticul, Numerii, Deuteronomul)*, trad. de Cristian Bădiliță et al., Iași: Colegiul Noua Europă/Polirom, 2004 (N.t.).

de asemenea, doctrina Adormirii Maicii Domnului și luarea trupului și sufletului ei la cer după moartea sa, dar cam aici se termină aceste fenomene. Ascensiunea sau înălțarea la tărâmul divin marchează prezența unei persoane remarcabile. În momentul înălțării lui Ilie, acesta se află în compania lui Elisei, discipolul și succesorul său. Ei călătoresc de la Ghilgal la Betel, ambele locuri având o importanță biblică profundă. Ghilgal este, de exemplu, locul unde israeliții au ridicat un monument lui Dumnezeu, pentru a comemora trecerea în siguranță peste râul Iordan către pământul făgăduinței (*Iosua 4:19-24*). Betel, la rândul său, înseamnă „casa lui Dumnezeu“. Acesta apare pentru prima dată în *Facerea 28:10-22*, ca fiind locul în care Iacov visează o scară care se înalță spre cer și pe care coboară și urcă îngerii, acești intermediari între divinitate și om. În acest vis, Dumnezeu îi reconfirmă lui Iacov legământul pe care îl încheiase cu Avraam și Isaac, promițându-i urmași numeroși, pământ și protecție divină. Orice poveste care îi prezintă pe eroii săi trecând de la un loc important la altul, cu consecințe echivalente sau chiar mai mari, este o descriere a ideii de „călătorie semnificativă“ în sine, o descriere a unei căi de viață care se realizează, la modul ideal, trecând prin aventuri care au un sens clar. În concordanță cu aceasta, ultima și cea mai mare aventură a lui Ilie are loc la Betel sau în apropiere, locul viziunii Scării lui Iacov. Elisei este cu el:

Iar după ce au trecut, a zis Ilie către Elisei: „Cere ce să-ți fac, înainte de a fi luat de la tine“. Iar Elisei a zis: „Duhul care este în tine să fie îndoit în mine!“

Răspuns-a Ilie: „Greu lucru ceri! Dar de mă vei vedea când voi fi luat de la tine, va fi așa; iar de nu mă vei vedea, nu va fi“.

Pe când mergeau ei așa pe drum și grăiau, deodată s-a ivit un car și cai de foc și, despărțindu-i pe unul de altul, a ridicat pe Ilie în vârtej de vânt la cer.

Iar Elisei se uita și striga: „Părinte, părinte, carul lui Israel și caii lui!“ Și apoi nu l-a mai văzut. Și, apucându-și hainele, le-a sfâșiat în două.

4 Regi 2:9-12

Aici, Ilie este trimis în Împărăția lui Dumnezeu în același mod în care marele căutător al frumuseții și marele navigator al lumii insectelor își ia zborul spre ceruri după metamorfoza sa. Această înălțare a profetului la tărâmul divin pregătește terenul pentru reapariția sa ulterioară alături de Iisus pe vârful Muntelui Tabor:

Și după șase zile, Iisus a luat cu Sine pe Petru și pe Iacov și pe Ioan, fratele lui, și i-a dus într-un munte înalt, de o parte.

Și S-a schimbat la față înaintea lor și a strălucit fața Lui ca soarele, iar veșmintele Lui s-au făcut albe ca lumina.

Și iată, Moise și Ilie s-au arătat lor, vorbind cu El.

Și, răspunzând, Petru a zis lui Iisus: Doamne, bine este să fim noi aici; dacă voiești, voi face aici trei colibe: Ție una, și lui Moise una, și lui Ilie una.

Vorbind el încă, iată un nor luminos i-a umbrit pe ei, și iată un glas din nor zicând: „Acesta este Fiul Meu Cel iubit, în Care am binevoit; pe Acesta ascultați-L“.

Și, auzind, ucenicii au căzut cu fața la pământ și s-au spăimântat foarte.

Matei 17:1-6

O transformare la fel de uluitoare are loc în relatările despre Moise: „Iar când se pogora Moise din Muntele Sinai, având în mâini cele două table ale legii, el nu știa că fața sa strălucea, pentru că graise Dumnezeu cu el. Deci Aaron și toți fiii lui Israel, văzând pe Moise că are fața strălucitoare, s-au temut să se apropie de el“ (*Ieșirea 34:29-30*). Această strălucire este, ca să spunem așa, comanifestarea unei maiestăți supreme alături de ceea ce în mod normal este doar uman — un indiciu al coborârii divinului în profan sau al ascensiunii profanului sau lumescului într-un plan superior.

Prin urmare este perfect logic, din punct de vedere simbolic, ca astfel de mutații ale eroului poveștii (astfel de transmutări ale psihicului) să aibă loc pe vârfurile munților. Vârful muntelui sfânt este locul mitic unde cerul și pământul se ating, unde ceea ce este pur material întâlnește transcendentul și divinul. Mai mult, viața poate fi descrisă într-un mod adecvat ca o serie de călătorii în urcare. Pentru

pesimiști, aceasta este soarta înfricoșătoare a lui Sisif, condamnat să rostogolească o piatră pe munte până la vârf, doar pentru ca aceasta să se rostogolească înapoi în jos, astfel încât procesul să fie reluat la nesfârșit. Un interpret mai optimist al vieții ar putea vedea, în schimb, oportunități de transformare personală. Când am escaladat un nou munte și am ajuns pe vârf — adică ne-am atins scopul —, am dus ceva la bun sfârșit, am îndeplinit o viziune proximă și am devenit mai mult decât am fost. Când am atins vârful, cel puțin al ascensiunii noastre actuale, putem vedea, de asemenea, totul în fața noastră, inclusiv următoarea provocare, următoarea posibilitate de joc, maturizare și creștere; următoarea solicitare de sacrificiu transformațional. Progresul continuu ascendent reprezentat de o serie de urcări, fiecare cu experiența sa de vârf, este o variantă a căii de înălțare reprezentată de Scara lui Iacov, înălțarea în spirală către ceruri, spre Împărăția lui Dumnezeu, cu Dumnezeu Însuși chemându-ne către punctul culminant, către vârful celui mai înalt munte imaginabil.

Povestea lui Ilie înseamnă mult mai mult decât înălțarea sa în împărăția lui Dumnezeu și transformarea sa finală. Marele profet a trăit pe vremea regatului divizat al lui Israel și Iuda. În acel moment, poporul lui Israel trudea sub domnia regelui Ahab, care l-a îndreptat spre venerarea altor zei decât Iahve, divinitatea tradițională a lui Avraam, a lui Isaac și a poporului ales. Această pervertire a țintei a avut loc ca o consecință directă a căsătoriei lui Ahab cu Izabela, o prințesă bogată și privilegiată din Fenicia, care și-a adus dumnezeii falși după nuntă. Baal, zeul preferat de ea, era o zeitate feniciană/cananeană a naturii, responsabilă pentru fertilitate, ploaie, tunete, fulgere și rouă. Noua soție a lui Ahab, care nu stătea prea mult pe gânduri, i-a ucis pe cei mai mulți dintre profeții lui Iahve în timpul încercărilor sale de a stabili primatul lui Baal. Se spune că soțul Izabelei, aflat pe deplin sub influența ei, „mai mult decât toți regii lui Israel care au fost înaintea lui, a săvârșit fărădelegi, prin care a mâniat pe Domnul Dumnezeuul lui Israel“ (3 Regi 16:33). Ilie îl avertizează pe rege cu privire la slăbiciunea și idolatria sa, spunându-i că urmările domniei sale nechibzuite vor fi ani de secetă atât de severă, încât până și roua va înceta să mai apară.

Întrucât Baal era zeul considerat direct responsabil pentru ploaia dătătoare de viață, seceta prezisă de Ilie a subminat în mod clar

autoritatea zeului și a preoților săi, precum și încrederea poporului în Ahab, regele lor, și în Izabela. Motivul literar al „împărăției uscate“ folosit în acest fragment narativ este un trop simbolic cu semnificație stabilă. Acest lucru a fost evidențiat, de exemplu, în capodopera animată Disney *Regele Leu*. Atunci când Scar, fratele malefic al regelui de drept, îl detronează pe Mufasa, adevăratul rege al Tărâmului Mândriei, el îl alungă pe fiul acestuia, Simba, la periferia regatului. În consecință, ploaia încetează să mai cadă, iar animalele pe care leii le vânează și de care depind dispar. Când Simba urcă din nou pe tron, ploaia revine. Basmul *Apa vieții* al Fraților Grimm dezvoltă această temă, prezentând-o ca pe aventura unui frate mai mic însărcinat să-i aducă tatălui său muribund apa ce revitalizează. Ceva similar este indicat în cartea *Ieșirii*, cu contrastul său între rigiditatea de piatră a faraonului intransigent și stăpânirea dinamică a apei, caracteristică lui Moise. Atunci când un principiu greșit este stabilit ca fiind suprem — când un rege fals este așezat pe tron sau când predomină un etos nelegiuit —, poporul se trezește repede lipsit de însăși apa vieții. Mai profund însă, o împărăție orientată în jurul polului greșit — care se închină zeilor greșiți, ca să spunem așa — suferă în plan psihologic sau spiritual.

După ce anunță seceta și se retrage în deșert, unde este inițial hrănit de corbi și bea apă dintr-un pârâu, proviziile profetului Ilie se termină. Dumnezeu îl îndrumă imediat către o văduvă din orașul Sarepta. El o găsește lângă o fântână și îi cere apă și pâine. Ea răspunde: „Viu este Domnul Dumnezeuul tău, n-am nicio fărâmitură de pâine, ci numai o mână de făină într-un vas și puțin untdelemn într-un urcior. Și iată, am adunat câteva vreascuri și mă duc să o gătesc pentru mine și pentru fiul meu și apoi să mâncăm și să murim!“ (3 Regi 17:12). Ilie o liniștește, spunându-i că Dumnezeu nu va permite privațiunii în casa ei: „Căci așa zice Domnul Dumnezeul lui Israel: Făina din vas nu va scădea și untdelemnul din urcior nu se va împuțina până în ziua când va da Domnul ploaie pe pământ!“ (3 Regi 17:14). Poate părea ciudat că un emisar al lui Dumnezeu consideră necesar să apeleze la o văduvă săracă pentru hrană. Însă relatările biblice sunt subtile și sofisticate. Aici, povestea lui Ilie subliniază, în primul rând, importanța chiar și a celor umili (văduva, în acest caz); în al doilea rând, se pune accent pe necesitatea orientării morale, chiar și în